

РЕЗЮМЕ

НА

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

на гл. ас. д-р **ЙОРДАН ДИМИТРОВ ЙОРДАНОВ**

за участва в конкурса, обявен в ДВ, бр. 26 от 13 март 2026 г.

за заемане на академичната длъжност „доцент“

по професионално направление 3.6. Право

(наказателно-изпълнително право)

I. Дисертация

Йорданов, Йордан Д. Трудът на лишените от свобода. Защитена на публична защита на 28 януари 2022 г. във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

A) Обща характеристика на дисертационния труд

Изследването се състои в разглеждане на дисертационно ниво на: историко-правното проучване на затворната политика в областта на труда от древността до наши дни; съвременните проблеми, възникващи във връзка с регулирането на отношенията, свързани с труда на осъдените на лишаване от свобода, на база новия ЗИНЗС (от февруари 2017 год.).

Извършено е комплексно изследване на същността на правното регулиране на труда на затворниците от гледна точка на общите правни принципи, а не само на наказателно-изпълнителното право.

Използваният подход при отчитане на историческото развитие на правните актове, свързани с труда на осъдените, в съчетание с анализа на международното законодателство и опит, а така също и реалното положение на процесите в МДС, позволява да се формират нови виждания, които се представят за защита, както следва: изясняване на историко-правната картина на зараждане и развитие на затвора като институция от древността до наши дни, която по своята същност представлява еволюция на наказанието лишаване от свобода и възникване и усъвършенстване на идеята за труда като възпитателно средство, като част от „прогресивната“ система; доказана е необходимостта от отмяна на задължителния характер на труда на осъдените. Трудът в условията на лишаване от свобода, от средство на поправителното въздействие, трябва да се превърне в източник за получаване от осъдения на честно заработени блага и в крайна сметка да се трансформира в една от стъпките към свобода; направен е извод, че правното регулиране на общественополезния труд като съпътстваща наказанието дейност се намира в рамките на наказателно-изпълнителното право. Регулирането на отношенията, възникващи във връзка с участието на лишените от свобода в общественополезен труд, трябва да се осъществява посредством цялостна и пълна регламентация в наказателно- изпълнителното право, а при нужда и с помощта на трудовото законодателство; въвежда се и се обосновава понятието лишен от свобода-

работник, поради особения правен статус при възникване на „трудова отношения“ с работодатели; прави се опит за първи път в нашата теория да се изведе дефиниция за същността на специфичното правоотношение, свързано с труда на лишените от свобода; разработен е проект на предложения de lege ferenda в ЗИНЗС, ППЗИНЗС, КТ и КСО, които да регулират особеностите на труда на осъдените.

Б) Структура на дисертационния труд

Трудът се състои от увод, три глави, заключение и приложения - таблици.
Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи.

В) Съдържание

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

Глава първа. Същност на труда в местата за лишаване от свобода. Историко-правен анализ

1. Трудът, като възпитателно средство
2. Ролята на труда, като възпитателно средство в древността
  - 2.1. Пенитенциарни политики за борба с престъпността в страните от континентална Европа през 11-16. век и ролята на труда в тях
  - 2.2. Вятърът на промяната. Идеите за преобразяване на индивида като цяло – на тялото и навичките му посредством ежедневен, напрегнат и производителен труд
  - 2.3. Зараждане и утвърждаване на прогресивната система. Трудът като част от елементния ѝ състав
3. Трудът като възпитателно средство в българските затвори
4. Сравнително правен анализ на труда на лишените от свобода в различните правни системи

Глава втора. Организация на труда в българските затвори

1. Същност, цели и задачи пред труда в местата за лишаване от свобода
  - 1.1 Същност на труда и международните правни актове в сферата на труда и третирането на лишените от свобода
  - 1.2. Цели на труда, полаган в местата за лишаване от свобода
2. Изисквания към труда в МЛС
  3. Видове труд. Същност и особености при реализиране традиционните форми на трудова заетост на лишените от свобода
    - 3.1 Трудово устройване на лишените от свобода на работа без заплащане
    - 3.2 Трудово устройване на лишените от свобода на работа с възнаграждение

Глава трета. Права на лишените от свобода, свързани с полагането на общественополезен труд

1. Правен анализ на отношенията, свързани с труда, възникващ на база специален закон и трудовото правоотношение изобщо
2. Предмет и метод на правно регулиране на обществените отношения, свързани с участието на л. св. в общественополезен труд
3. Субекти на трудовите отношения при полагането на обществено - полезен труд от л. св.
4. Основания за възникване, изменение и прекратяване на обществените отношения, свързани с труда
5. Съдържане на възникващите отношения във връзка с труда и особеностите в трудовопрания статус на лишените от свобода

- 5.1. Работно време и почивки
    - 5.1.1. Работно време
    - 5.1.2. Право на почивка
  - 5.2. Отпуск. Същност на отпуските
  - 5.3. Възнаграждение за положен труд
  - 5.4. Дисциплинарна и имуществена отговорност
    - 5.4.1. Дисциплинарна отговорност. Същност и видове
    - 5.4.2. Имуществена отговорност на лишените от свобода
  - 5.5. Способи за защита
  - 5.6. Други субективни права и задължения, изпълващи съдържанието на специфичното правоотношение свързано с труда
- Заклучение
- Библиография
- Приложения

Г) Кратко изложение на дисертационния труд

„Съдържанието“ дава ориентир за структурата на труда и за достъпа по страници до всяка отделна негова структурна част.

В „Списъка на съкращенията“ са представени използваните в изложението съкращения.

В Увода е посочен научно-теоретичния интерес към цялостно научно изследване относно правното значение на труда в затворите.

Целта на дисертационното изследване е насочена към всестраниното и пълно представяне на пенитенциарната политика по отношение на труда в исторически и правен аспект, а така също и в изтъкване на опита, представляващ практически интерес в условията на постоянно реформиращата се наказателно-изпълнителна система в България. Анализирайки „философията“ на общественно-полезния труд на лишените от свобода в наши дни, е необходимо да се изработят предложения за усъвършенстване на законодателството в сферата на отношенията, възникващи във връзка с участието на осъдените на лишаване от свобода в общественополезен труд, въз основа на откриване на закономерности и насочване развитието на правното регулиране на труда на лишените от свобода в посока то да отговаря на съвременните пазарни отношения, отчитайки историческото и съвременното, международното и националното законодателство и практически опит.

Творческата идея на настоящото изследване е да се извърши по-прецизен анализ на специфичното правоотношение, възникващо във връзка с труда на лишените от свобода и да се предложат начини за усъвършенстване на правните норми регулиращи материята в наказателно-изпълнителното ни законодателство.

Особено внимание е отделено върху обобщаване практиката на специализираните органи по ИН, свързани с темата на изследването.

Първа глава е озаглавена „Същност на труда в местата за лишаване от свобода“.

Състои се от четири раздела.

Първи раздел „Трудът, като възпитателно средство“ представлява кратко ретроспективно изложение на формирането в исторически аспект на пенитенциарната политика на европейските държави и САЩ, свързана с поправянето и превъзпитанието на „падналия“ човек. С въвеждането на прогресивната система за изпълнение на наказанията на затворниците нагледно е показана ползата от добро поведение и

добросъвестно отношение към труда. Изплащането на възнаграждение за положения труд, започва да се практикува като елемент на поощрение.

В раздел втори „Ролята на труда, като възпитателно средство в древността” е проследено развитието на затвора като институция. Разгледани са пенитенциарните политики за борба с престъпността в страните от континентална Европа през 11.-16. век и ролята на труда в тях. Проучени са Пенсилванската, Оборнската и Прогресивната система в двете и разновидности-английска и ирландска. Обърнато е внимание и на системите за третиране на млади правонарушители.

Раздел трети „Трудът като възпитателно средство в българските затвори“ проследява в исторически план развитието на българската затворна система. Анализирани са текстовете от правните актове създадени веднага след освобождението и дали отражение върху условията в българските затвори. Проследено е и историческото развитие на наказателно-изпълнителното право на НРБ, след политическите промени през 40-те години на XX век, в което могат да се отбележат няколко периода: първият - от м. септември 1944 г. до 1951 г., вторият - от 1951 г. до 1969 г., третият - след 1969 г., а началото на прехода към демократично общество, бележи четвъртия период в развитието на затворното дело в България.

В последния раздел (четвърти) на първа глава е разгледан и анализиран международния опит в решаването на задачата за трудовото устройване на лишените от свобода във водещите европейски страни като Великобритания, Франция, Германия, Италия, Швейцария, Норвегия, Швеция, както и държави с големи по мащабите си пенитенциарни системи каквито са САЩ, Русия и Турция.

Втора глава е озаглавена „Организация на труда в българските затвори“. Постройката на изследването в тази глава е конструирана на база сега действащото законодателство. Съдържа три раздела.

В раздел първи „Същност, цели и задачи пред труда в местата за лишаване от свобода“ е направен опит да се анализират теоретичните аспекти на труда в затворите. Изяснява се същността на труда на осъдените и се съпоставя с международните правни актове в сферата на труда и третирането на лишените от свобода. Дава се отговор на въпроса за целите и задачите стоящи пред участието на лишените от свобода в трудова дейност. В този раздел се представя тезата на автора, че в съвременните условия чрез труда на затворниците се преследват кумулативно икономически, социални, възпитателни, оздравителни и сублимационни цели, които в крайна сметка следва да допринесат за поправянето на осъдените. Обоснован е извод, че за да се отговори на съвременните международни тенденции, следва да се направи промяна в текста на чл. 172 ЗИНЗС.

Във *втори раздел* „Изисквания към труда в местата за лишаване от свобода“ се прави опит за научно обоснован отговор на въпроса за условията на които трябва да отговаря труда на затворниците. В този раздел се прави опит за дефиниране на термина „организация на общественополезния труд“, полаган от осъдените на съвременен етап.

В раздел трети „Видове труд. Същност и особености при реализиране на традиционните форми на трудова заетост на лишените от свобода“ подробно са разгледани няколко исторически определени и наложили се до днес форми на трудова дейност, и е разгледан правният им характер. Направен е научно-теоретически и практически анализ на текста на чл. 78, ал. 1 ЗИНЗС. От това законодателно решение авторът условно разделя труда, полаган в МЛС на: първо, платен и доброволен неплатен труд по реда на чл. 80 ЗИНЗС.

Направен е авторов анализ на правната природа на договора за отдаване труда на л. св. на фирми контрагенти и сравнителна съпоставка с подобни по вид договори съществуващи на пазара на труда. Разгледана е и практиката на Европейския съд по правата на човека, отнасящи се в частност до разглежданите в този раздел въпроси.

Трета глава е озаглавена „Права на лишените от свобода свързани с полагането на общественополезен труд“. Съдържа пет раздела.

Раздел първи „Правен анализ на отношенията, свързани с труда, възникващ на базата на специален закон и трудовото правоотношение изобщо“ рамкира вижданията на автора, относно социално-икономическите характеристики на трудът на осъдените.. Доказва се, че разликата му от труда на другите работници се дължи на целевата му ориентация, наличието на специална правна уредба на обществените отношения, които възникват в процеса на участието на осъдените в общественополезен труд, както и на специфичните особености в организацията на работата в местата за лишаване от свобода. Формулиран е извод, че осъдените не би трябвало да се разглеждат като пълноправни субекти на трудовия пазар.

В *раздел втори* „Предмет и метод за правно регулиране на обществените отношения, свързани с участието на лишените от свобода в общественополезен труд“ е направена съпоставка между правоотношенията представени за теоретико-правен анализ – това, възникващо и развиващо се по правилата на КТ, и специфичното правоотношение свързано с работата на затворниците. Ключов момент за настоящия дисертационен труд е извод, че в рамките на наказателното изпълнение възниква и се развива правоотношение, наподобяващо трудовото с оглед престацията на работна сила, но и същевременно съществено различаващо се от него с оглед специфичния характер на възникване, съдържание и прекратяване. Следователно в правния мир се появява и съществува едно неистинско трудово правоотношение, т.е. „кваситрудово“ правоотношение, подчинено изцяло на точно определена цел и организация.

Раздел трети „Субекти на трудовите отношения при полагането на обществено-полезен труд от лишените от свобода“ представлява анализ на понятийния апарат на изследваните правоотношения - това по КТ и това, развиващо се по специален закон, в които забелязваме една реципрочност в яснотата на субектите.

В *раздел четвърти* „Основания за възникване, изменение и прекратяване на обществените отношения свързани с труда“ е обърнато специално внимание на правния анализ на юридическите факти водещи до възникване, изменение и прекратяване на изследваните правоотношения, това по КТ и развиващото се по ЗИНЗС.

Раздел пети на трета глава „Съдържание на възникващите отношения във връзка с труда и особености в трудовопрания статус на лишените от свобода“ се явява ключов момент за представения дисертационен труд. Като подход в настоящото изследване, авторът представя сравнително-правен анализ на субективните права и задължения, които възникват в сферата на труда и които са релевантни и за двата вида правоотношения, а именно: работно време и почивки; отпуски; възнаграждение за положения труд; дисциплинарна и имуществена отговорност; способности за защита; други, специфични само за лишените от свобода.

Съществено значение в настоящия дисертационен труд представлява изложената в тази глава авторова теза за най-ефикасния способ за защита правата на трудещите се л. св., а именно прокурорския надзор осъществяван върху местата за лишаване от свобода. Специално внимание в този раздел се отделя на другите субективни права и задължения, изпълващи съдържанието на специфичното правоотношение, свързано с труда на лишените от свобода. Акцентът тук пада върху авторовото виждане за сложността и

актуалността на въпроса за правата на л. св. във връзка с ДОО. Разгледани са текстове от международни актове и практиката на Европейския съд по правата на човека. Обоснована е авторовата теза, че трудовият стаж няма да се конкурира със зачитането на работни дни за намаляване на наказанието.

Заключението представлява обобщение на направените изводи в дисертационното изследване и извежда новите, според автора идеи на изследването. Направен и опит за първото цялостно и задълбочено изследване на въпроса за мястото и значението на труда на лишените от свобода в системата от лостове призвани да подсигурят постигането на основната цел на наказанието, а именно поправянето и превъзпитанието. Отчитайки факта, че темата за преобразяването на личността извършила престъпление чрез покаяние и труд, е тема колкото стара, толкова и слабо дискутирана, но за сметка на това особено актуална.

Предложение **de lege ferenda** за промяна в ЗИНЗС :

В чл. 78, ал. 1, след думата „труд“ текста „и дежурствата по поддържане на реда и хигиената“ се заличава;

В чл. 80, ал. 1, т. 1, текста „извън дежурствата по поддържане на реда и хигиената“ се заличава;

В чл. 82 ЗИНЗС в алинея първа след думата „размер“, числото 14 да бъде заменено с 20, т.е. „Лишените от свобода, които през последните 10 месеца са работили най-малко 8 месеца, имат право на годишна почивка в размер на 20 работни дни;

В чл. 96, т. 1 ЗИНЗС, след думата „работа“ да се постави запетая и се добави „за която се назначени по съответният ред;“;

В чл. 172, след думата „ресоциализация“ се постави запетая и се добави текста „а не постигането на финансов резултат.“

Предложение **de lege ferenda** за промяна в ППЗИНЗС :

В чл. 21, ал. 2, след думата „който“ текста „изготвя месечен график за дежурства и“ се заличава, а текста до края на изречението се изменя така: „следи за реда и поддържането на хигиената“;

В чл. 22, ал. 2 се изменя така: „Общите помещения се почистват от л. св. по ред определен от инспектора социална дейност и възпитателна работа“.

В чл. 163, ал. 1, след думата „ресоциализацията им“ се постави запетая и се добави текста „а не постигането на финансов резултат.“

В чл. 167, ал. 1 ППЗИНЗС да отпадне думата „работоспособни“ и бъде заменено с „назначени по съответния ред“.

Предложение **de lege ferenda** за промяна в КТ :

В чл. 354, ал. 1, т. 4 се изменя със следния текст, „лицето е изтърпявало наказание лишаване от свобода и е полагало платен труд. За трудов стаж да се счита времето, действително отработено и зачетено, по смисъла на чл. 178, ал. 2 и 3 ЗИНЗС.“ Като текста в досегашните точки 4, 5, 6, 7 и 8, става съответно точки 5, 6, 7, 8 и 9.

Изменение **de lege ferenda** за промяна в КСО :

В чл. 4, ал.1 да се добави нова точка 11, със следния текст: „11. лицата по чл. 354, ал.1, т. 4 от Кодекса на труда, които полагат труд без трудово правоотношение и са осигурени на друго основание през съответния месец, независимо от размера на полученото възнаграждение.“

Изложени са и личните аргументи на автора, свързани с визията за конструкция на разделите в ЗИНЗС и ППЗИНЗС свързани с труда на лишените от свобода, представени в приложение № 2.

Формиран е извод за нова постройка на материята уреждаща обществените отношения свързани с общественополезния труд, полаган от л. св. Текстове регламентиращи труда на осъдените са ситуирани в глава девета, раздел първи „права и задължения на лишените от свобода“ и глава дванадесета „работа в МЛС“ на ЗИНЗС. Исторически и логически погледнато те са следвали тезата на чл. 41, ал. 1 НК, но с промените извършвани с годините и намаляването на възможностите за трудово устройване в МЛС, някакси неестествено са изместени от други не по-малко важни, но неразполагащи с мощния арсенал на труда като възпитателно средство на дейност. Тази разпръснатост на основите състави урежуващи възникването, изменението и прекратяването на „квази-трудоовото“ правоотношение развиващо се в МЛС и на неговото съдържание, създава известни затруднения в практическото прилагане на материята. Във връзка с това намирам за нужно да се изведе на преден план необходимостта от систематизиране на наличната нормативна база и синхронизиране текстовете на ЗИНЗС и ППЗИНЗС по начин позволяващ едно всестранно и пълно обхващане на материалните, и логическа последователност в процесуалните норми уреждащи работата в МЛС. Предлага се в глава девета, раздел първи „права и задължения на лишените от свобода“ в ЗИНЗС да остане само основополагащия състав гарантиращ правото на л. св. на труд, като естествена последица от конституционно гарантираното право на труд, а останалата регламентация да бъде разположена в глава дванадесета „работа в МЛС“ и съответна промяна в ППЗИНЗС. Тази на практика нова подредба на текстовете ще доближи наказателното изпълнение в частта му свързана с труда на осъдените на л. св. до трудовоправните норми уреждащи статута на свободните работници и ще отговори на изискванията на международните актове. в ЗИНЗС и ППЗИНЗС, дадени от автора.

II. Монография

Йорданов, Й. „Охрана и сигурност в местата за лишаване от свобода“. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, 2025. с. 220. ISBN 978-954-715-788-0 [COBISS] 75344904 : Монография // Рец.: Петър Георгиев Христов, Емил Ангелов Маджаров

A) Обща характеристика на монографията

Монографията представлява автентично изследване, при спазване на нормативните изисквания на написване, обем, съдържание, структура и цитиране научен труд.

„Охрана и сигурност в местата за лишаване от свобода“ представлява актуален научнопрактически прочит на концепциите за физическа, инженерно-техническа и динамична сигурност в затворническите учреждения в международен, европейски и национален контекст. Монографията представлява научнообосновано потвърждение на принципа за баланса между сигурност и човешки права залегнал в Минималните стандартни правила на ООН от 2015 г. (Правилата Мандела) и Европейските правила за затворите.

В **Увода** е посочен теоретико-практичният интерес към научно изследване на сигурността в местата за лишаване от свобода, която представлява ключов компонент на пенитенциарната система и играе съществена роля за ефективността на наказателното правосъдие. Сигурността обхваща не само физическите и техническите мерки за предотвратяване на бягства, но и комплексните механизми за поддържане на реда,

превенция на насилието и осигуряване на безопасност както на персонала, така и на лишените от свобода. Балансът между строгите мерки за сигурност и принципите на хуманното отношение и социалната реинтеграция е от решаващо значение за функционирането на съвременните пенитенциарни институции.

Изследвана е атипичността на термина „пенитенциарна сигурност“, които може да срещне възражения сред научната общност. Съпоставяйки класическата правна дефиниция за сигурност и сигурността в затворите в нейните три разновидности статична, процедурна и динамична сигурност показва, че съдържанието и е по-близко до понятието „защита“, т.е. инструмент за защита, а не абстрактна сигурност. Тя е част от оперативното управление на риска или практическа форма на защита в институционален контекст. Дефинитивно възниква и е възприет в европейската пенитенциарна общност (виж. Европейските правила за затворите, правило 51.2), а нейни елементи се откриват и в Стандартните минимални правила (СМП) на ООН от 2015 г. „Правилата Мандела“.

Практическото значение на изследването се състои в това, че получените резултати и направените предложения могат да бъдат използвани при изготвянето на аналитични и теоретични материали по въпросите на сигурността в местата за лишаване от свобода, за разработване на ефективни мерки, свързани с предотвратяване на заплахите, както и иновиране на нормативната, правната и методическата рамка в областта на защитата на пенитенциарните учреждения от възникващите рискове.

Резултатите от изследването могат да се използват както в учебния процес при дисциплини, свързани с правата на човека, наказателно и наказателно-изпълнително право, така и за формиране на професионални компетенции при специалисти, работещи в сферата на организацията на сигурността в институции и органи, свързани с борбата с престъпността и девиантното поведение на рискови социални групи.

Първа глава е озаглавена „**Сигурността в местата за лишаване от свобода**“. Главното тук е визията на изследователя за зависимостта между изолацията от обществото и сигурността. Ретроспективно се проследява идеята за лишаването от свобода и обществената безопасност. В тази връзка авторът очертае етапите на еволюцията в системата за сигурност както в нашите места за лишаване от свобода, така и в европейските институции.

Състои се от три раздела.

Първи раздел е „**Затворното дело в контекста на сигурността**“. Той разглежда развитието на затворното дело в контекста на сигурността като дълъг еволюционен процес, преминаващ през три основни периода – от първоначалната изолация, през диференцирането на наказанията, до съвременните рехабилитационни системи. В ранните етапи лишаването от свобода се изразява главно в сурова изолация и физически ограничения, без ясно изградена институционална структура. Постепенно, под влияние на религията, се утвърждава идеята за покаяние и възпитателно въздействие, което поставя основите на пенитенциарните учреждения.

С развитието на обществото се налага разбирането, че крайната изолация е неефективна и дори вредна, което води до търсене на по-хуманни и социално ориентирани подходи. Така възникват различни затворнически системи и се утвърждава принципът на диференцирано третиране на осъдените. Особено значение придобива т.нар. прогресивна система, при която условията на изтърпяване се променят според поведението на лишените от свобода.

В този контекст се появяват откритите и полуоткритите учреждения, които целят подготовка за живот на свобода чрез труд, по-слаб надзор и социални контакти. Те постепенно се разпространяват в Европа и се утвърждават като важен елемент от пенитенциарната система, въпреки първоначалната резервираност към тях. Международните пенитенциарни конгреси допринасят за формулирането на принципи за тяхното приложение, включително диференциация според вида престъпление и личността на осъдения.

В България развитието на затворната система започва след Освобождението, като първоначално се характеризира с нормативни опити за въвеждане на хуманни принципи, но при ограничени практически възможности. Постепенно се изгражда мрежа от затвори и се въвеждат елементи като трудова дейност и диференциран режим. През втората половина на XX век се утвърждават трудово-поправителните общежития и различни режими на изтърпяване, включително открит и полуоткрит тип.

След 1990 г. реформите се насочват към либерализация и съобразяване с европейските стандарти, като се въвеждат преходни общежития с цел ресоциализация. Впоследствие обаче те са премахнати и интегрирани към открития тип, което води до намаляване на диференциацията. В изложението си авторът подчертава, че историческото развитие на затворното дело показва стремеж към баланс между сигурност, изолация и ресоциализация, като съвременните тенденции поставят акцент върху хуманизацията, но създават и нови предизвикателства, свързани със сигурността и криминализацията в по-леките режими.

В раздел втори „Видове места за лишаване от свобода“ се акцентира върху видовете места за лишаване от свобода, като авторът ги систематизира въз основа на разпоредбите на ЗИНЗС и международните стандарти. Основните критерии за тяхното разграничаване са степента на изолация от обществото и възможностите за вътрешно разпределение на лишените от свобода. На тази основа се обособяват учреждения от открит и закрит тип, като закритите се делят на такива изградени на принципа на човешкото общежитие и жилищен принцип на настаняване.

Българската система включва открити общежития и закрити учреждения (затвори и общежития от закрит тип), като се наблюдава тенденция към намаляване на затворническата популация и необходимост от оптимизация на структурата. Предлага се създаването на комплексни (полиструктурни) учреждения, които да обединяват различни режими и категории осъдени в рамките на едно място, с цел по-ефективна диференциация и индивидуализация.

Международните стандарти, включително тези на ООН и европейските правила, насърчават разделянето на затворниците по категории, но допускат това да се реализира и в различни отделения на едно учреждение. В практиката вече съществуват хибридни и мултирежимни структури, които комбинират различни функции и режими.

В рамките на затворите се формират различни целеви групи (например обвиняеми, работещи, медицински случаи, рецидивисти, доживотни осъдени), като преминаването между тях е свързано с прогресивно-регресивния процес на въздействие. Наблюдава се и тенденция към въвеждане на преходни форми като „Half-Way House“, насочени към ресоциализация.

Съвременните пенитенциарни системи разграничават три основни нива на сигурност – минимално, средно и максимално, като в някои държави съществуват и структури с

изключително висока степен на контрол. Българските заведения са мултирежимни, като разликите между режимите се свеждат основно до степента на изолация.

В този раздел авторът е изследвал различията в пенитенциарните системи на редица държави, което дава възможност за сравнителен анализ. В международен план се наблюдава разнообразие от модели, но общата тенденция е към диференциация според риска, личността и поведението на осъдените. Различните държави прилагат специфични класификации и специализирани учреждения за отделни категории (младежи, рецидивисти, болни и др.).

В заключение можем да потвърдим авторовата теза, че съвременните пенитенциарни системи се характеризират с индивидуализиран подход, съобразен с международните стандарти, като основната цел е постигане на баланс между сигурност, ефективно управление и успешна ресоциализация на лишените от свобода.

В *раздел трети* „Системи за сигурност в затворите“ се поставя акцент върху факта, че сигурността в местата за лишаване от свобода представлява комплекс от правни, организационни и технически мерки, насочени към постигане целите на наказанието – защита на обществото, превенция и ресоциализация на осъдените. Основното предизвикателство е постигането на баланс между изолацията като форма на репресия и създаването на условия за поправително въздействие.

Концептуално сигурността се основава на разграничението между „предизвикателство“, „опасност“ и „заплаха“. Предизвикателството предполага необходимост от адаптация към динамични условия, опасността – потенциална възможност за вреда при определени фактори, а заплахата – конкретна и непосредствена вероятност от настъпване на неблагоприятни последици. Тази триада има ключово значение за оценката на риска и избора на управленски решения.

Системата за сигурност се изгражда чрез диференциация на затворническите заведения по нива – от минимално до извънредно, като водещ критерий следва да бъде степента на защита, а не обемът на предоставените права. Паралелно се прилага класификация на лишените от свобода въз основа на оценка на риска – за вътрешната и външната сигурност, както и на потребностите от ресоциализация, като се разграничават различни нива на обществена опасност.

Централно място заема понятието „опасен престъпник“, което се разглежда като оценъчна категория, обхващаща лица с висока вероятност от рецидив при тежки насилствени или сексуални престъпления. В този контекст се откроява значението на „пенитенциарния рецидив“ като по-адекватен инструмент за оценка на личността и криминалната устойчивост на осъдения. Точно това мотивира авторовото виждане в едно бъдещо законодателство *de lege ferenda* да бъде възстановен института на пенитенциарния рецидив в редакцията му на чл. 158 ЗИН (отменен).

Различните нива на сигурност се проявяват чрез съответни режими – от минимална изолация до почти пълен контрол в затворите с максимална сигурност, където преобладава превантивната и контролна функция за сметка на ресоциализацията. Сигурността се влияе от множество фактори – организационни, кадрови, материални и социални, както и от латентната престъпност в затворническата среда.

Заплахите се проявяват в няколко основни направления: към институционалната сигурност (бягства, контрабанда, саботаж), към персонала (насилие, корупционен натиск), към самите лишени от свобода (междulichностно насилие, радикализация), към здравето и към обществото извън затвора. Това налага интегриран подход към управлението на риска.

Осигуряването на сигурността изисква съчетаване на правни, организационни, технически и индивидуални мерки, включително защита на уязвими лица чрез специални

режими и изолация. В този контекст особено значение има виктимологическата сигурност като състояние на защитеност от посегателства.

Защитена е авторовата теза, че сигурността в пенитенциарните институции е динамичен процес, основан на прецизна терминология, адекватна оценка на риска и ефективно прилагане на многостепенни мерки, съчетаващи контрол и възможности за ресоциализация.

Глава втора „Основи на сигурността в местата за лишаване от свобода“, състои се от три раздела.

В *първи раздел* „**Конструктивно-архитектурен компонент от охраната и сигурността на местата за лишаване от свобода**“ се проследява в ретроспективен и актуален план фортификацията компонент на сигурността, която представлява съвкупност от пространствени, инженерни и фортификационни решения, чрез които се реализира т.нар. статична сигурност в местата за лишаване от свобода. Тя обхваща както физическата среда (сграден фонд, оградни съоръжения, контролно-пропускателни елементи), така и функционалната организация на пространството, насочена към изолация, наблюдение и контрол върху поведението на лишените от свобода.

Исторически този компонент се развива от първични форми на задържане (ями, подземия, тъмници), при които доминират елементи на физическа изолация и имобилизация, към по-сложни архитектурни структури, интегриращи принципите на пространствен контрол и психологическо въздействие. Средновековните решения, включително т.нар. „ублиети“, илюстрират ранни форми на архитектурна принуда, при която самата среда функционира като средство за наказание и възпиране.

С развитието на пенитенциарните системи се формират устойчиви архитектурно-фигурални модели (радиални, кръстовидни, дъговидни, смесени), които оптимизират визуалния контрол, вътрешната комуникация и сегрегацията на затворническата популация. Те са концептуално обединени от модела на паноптикума, който въвежда принципа на потенциално постоянно наблюдение като инструмент за дисциплиниране.

В българския контекст се наблюдава приемственост с европейските практики, като архитектурните решения в крепости, манастири и по-късни затвори се подчиняват на принципите на фортификационна защита, пространствена изолация и контролирана достъпност. В по-късен етап се поставя началото на функционално-архитектурна унификация на затворите, включваща стандарти за площ, конструкция, инженерни системи и организация на наблюдението.

Съвременният етап се характеризира с диференциация на затворническите структури в кампусни, клъстерни и интегрирани системи, които отразяват различни нива на риск и изисквания за сигурност. Тук конструктивно-архитектурният компонент се разглежда като част от по-широк интегриран модел на сигурност, включващ взаимодействие между физическа среда, технически средства и човешки фактор. Особено значение придобиват елементи като контролирани точки за достъп, периметрова защита, ясни зрителни линии, сигнално-охранителни системи и функционално зонирание.

Наред с това се акцентира върху необходимостта от баланс между ниво на сигурност и защита на човешкото достойнство, като архитектурната среда следва да минимизира т.нар. „слепи зони“ и рискове за личната безопасност, без да води до прекомерна репресивност.

Приносителите **de lege ferenda** се изразяват в аргументираното предложение на автора за нормативно регламентиране на конструктивно-архитектурния компонент чрез въвеждане на специален подзаконов акт, който да урежда проектирането, строителството, експлоатацията, реконструкцията и модернизацията на местата за лишаване от свобода. Това включва необходимостта от дефиниране на единни стандарти за статична сигурност, минимални технически и пространствени изисквания, както и критерии за функционално зонироване и контрол на достъпа. Целта е преодоляване на съществуващата инфраструктурна нееднородност, повишаване на ефективността на сигурността и гарантиране на равнопоставено третиране в съответствие със съвременните пенитенциарни принципи.

Раздел втори „Инженерни и технически средства за охрана и сигурност“. Анализирайки исторически наслужилите се тенденции, авторът разглежда в цялост инженерните и техническите средства за охрана и сигурност като фундаментален елемент от системата за контрол в местата за лишаване от свобода, като поставя особен акцент върху тяхната функционална, еволюционна и правна значимост. Инженерните средства се дефинират като съвкупност от материални и конструктивни решения, които физически възпрепятстват бягството, ограничават нерегламентирания достъп и създават условия за ефективна работа на пенитенциарната администрация. Те включват заключващи системи, оградни съоръжения, защитни мрежи, противотаранни устройства, буферни зони и други елементи, които изграждат пространствената рамка на сигурността. В този контекст заключващите системи заемат централно място, като се разграничават на механични и електрически, като съвременната практика налага комбинираното им използване с оглед постигане на баланс между надеждност и оперативност. Особено внимание се отделя на системите с двойно механично подсигуриране, които гарантират високо ниво на защита при намален персонал или при повишен риск от бягство, докато използването на катинари се оценява като икономически оправдано, но рисково решение с оглед на тяхната уязвимост, амортизация и затруднения при аварийна евакуация.

Анализът е обогатен с илюстративни примери от международната практика, които демонстрират разнообразието от изпълнителни способности за бягство – чрез манипулация на заключващи механизми, използване на хеликоптери, външни атаки тип „таран“ и прокопаване на тунели. Тези случаи, макар и базирани предимно на публични и медийни източници, се използват аргументирано като индикатор за уязвимости в сигурността и подчертават необходимостта от непрекъснато усъвършенстване на инженерните решения. В този смисъл инженерните средства не се разглеждат изолирано, а като част от по-широка система за превенция, включваща и регулиране на въздушното пространство (антидрон технологии), укрепване на периметъра, както и структурно зонироване на затворническата среда.

Паралелно с това изследването проследява историческата еволюция на техническите средства за сигурност – от механичните ключове и архитектурния контрол (включително паноптичният модел) през електрификацията и въвеждането на централно управлявани системи, до съвременните цифрови технологии, базирани на видеонаблюдение, сензорни системи и изкуствен интелект. Техническите средства се характеризират като динамичен компонент на сигурността, който следва общия технологичен прогрес и значително разширява възможностите за наблюдение, ранно предупреждение и контрол. В тази връзка

се подчертава значението на алармените системи, противопожарната защита, контрола на достъпа, видеонаблюдението и биометричните технологии, както и необходимостта от тяхната надеждна поддръжка, непрекъснато хранване и адекватно обучение на персонала. Особен акцент се поставя върху системите за видеонаблюдение като инструмент не само за сигурност, но и за гарантиране на законност и отчетност в действията на администрацията, при спазване на изискванията за защита на личното пространство.

В изложението ясно се откроява и съвременният проблем за баланса между сигурност и права на лишените от свобода, като се акцентира върху необходимостта техническите средства да не водят до непропорционално ограничаване на човешкото достойнство, в съответствие с международните стандарти. В този контекст инженерно-техническият комплекс се разглежда като реалният материален носител на изолацията, който, в съчетание с правните ограничения, формира степента на принудително задържане и диференциация на режимите.

Авторът формулира **de lege ferenda** нормативно доуточняване на мястото на инженерните средства в правната уредба, като се предлага изричното им включване в разпоредбата на чл. 44, ал. 1 ЗИНЗС чрез добавяне на понятието „инженерни“ наред с техническите и другите средства за охрана и контрол. Този подход цели преодоляване на съществуващата непълнота в закона и по-ясно разграничаване на конструктивните (строителни) елементи от допълнителните инженерни съоръжения, които реално утежняват положението на осъдените и имат съществено значение за режима на изтърпяване на наказанието. По този начин се постига по-голяма терминологична яснота и се създава основа за по-прецизно регулиране на съотношението между сигурност и права в пенитенциарната система.

В *раздел трети „Средства за поддържане на сигурността в затворите“*, авторът разглежда в детайли комплекса от взаимосвързани средства, които съчетават контрол, организация на режима и различните по вид ресоциализационни дейности, чрез които се поддържа сигурността в затворите. Един от основните елементи е ангажирането на лишените от свобода с конструктивни дейности като труд, образование, обучение и програми за въздействие. Това намалява риска от деструктивно поведение и подпомага изграждането на доверие между персонала и затворниците, като същевременно улеснява събирането на оперативна информация.

Режимът на изпълнение на наказанието играе ключова роля, като регулира всички аспекти на живота в затвора – ред, дисциплина, разпределение на времето и условията на живот. Той осигурява както сигурност, така и възможности за поправително въздействие. Охраната и надзорът допълват тази система чрез физическа изолация и постоянен контрол върху поведението на осъдените с цел предотвратяване на нарушения и защита на всички участници в пенитенциарната среда.

Съществен принос за сигурността имат трудовата дейност и образованието, които подпомагат социалната реинтеграция и намаляват рецидивизма. Здравните грижи също са ключов фактор, тъй като гарантират физическата и психическата стабилност на лишените от свобода и предотвратяват рискове, свързани с разпространение на заболявания и неадекватно поведение.

Важна част от системата са процедурите за регистрация, оценка на риска, отчетност и контрол, които осигуряват постоянна информация за затворниците и позволяват ефективно управление на сигурността. Контролът върху вещи, инструменти и достъпа до забранени предмети се осъществява чрез строги правила, обиски и претърсвания, при спазване на баланс между сигурността и човешкото достойнство.

Контактите с външния свят се регулират внимателно, за да се предотвратят престъпления и незаконни дейности, като същевременно се запазват социалните връзки на осъдените. Особено внимание се отделя на риска от радикализация в затворите, която може да възникне поради социална изолация, групова динамика и влияние на външни или вътрешни фактори. Това явление представлява сериозна заплаха както за вътрешната сигурност, така и за обществото след освобождаване на затворниците.

За ограничаване на радикализацията се прилагат мерки като ранно идентифициране, специализирани програми за дерадикализация, разделно настаняване на рискови лица, засилен надзор и сътрудничество с външни експерти. Ключова роля има добре обучен персонал, който чрез ежедневния си контакт със затворниците може да разпознава ранните признаци на риск.

Обоснована е авторовата теза, че ефективната сигурност в затворите се основава на балансирано съчетание между контрол, превенция и ресоциализация, а добре организираната и безопасна среда е предпоставка за намаляване на рисковете и успешна реинтеграция на лишените от свобода в обществото.

Глава трета „Пенитенциарна сигурност“ също е от три раздела.

Първи раздел „Същност и съдържание на пенитенциарната сигурност“ разглежда обществени отношения, свързани със сигурността, могат да се анализират в рамките на всяка обособена обществена система, включително наказателно-изпълнителната, като процесът по изпълнение на наказанията е съществен елемент от превантивната система срещу престъпността и част от националната сигурност. Нарушаването на този процес създава риск за обществото и възможност за извършване на нови престъпления от страна на лишените от свобода. За целите на настоящото изследване „сигурността“ се определя като защита на обществото във времеви диапазон на изтърпяване на присъда „лишаване от свобода“, включително периода след освобождаване във връзка с ресоциализацията на осъдения.

Пенитенциарните институции реализират правото на държавна принуда спрямо лица с повишена обществена опасност и са специфичен елемент от социалния организъм на обществото. Особеността на лицето, извършило престъпление, определя конкретните принципи на регулиране. Наказанието обуславя наличието на принуда, която е легитимна, подкрепяна от социума и се възприема като елемент на въздействие срещу противоправни действия. С влизане в сила на присъдата, лишеният от свобода става субект на наказателно-изпълнителното правоотношение и носител на специфична правосубектност, по силата на която му се отнема възможността сам да избира поведението си, което трябва да съответства на предписанията на закона.

Обект на поправително въздействие върху осъдения са всички ограничения, включени в съдържанието на наказанието. Тези ограничения изискват спазване на установените правила, включително принудително настаняване на определени места и забрана за придвижване извън предписаните зони, както и избягване на дисциплинарни нарушения като завръщане след домашен отпуск или опити за бягство. Лицата, признати за виновни, се изолират в определените места, като изолацията осигурява безопасността на обществото и нормалното функциониране на държавното управление. Изолацията не е абсолютна, тя е динамична величина, която засяга правото на свободно придвижване, но не представлява ограничение на личността в пълен смисъл, а отражение на изпълнението на присъдата. Ограничаването на свободното придвижване е същностен елемент на изолацията, който поставя всички изтърпяващи наказание в едно и също правно положение и е основен

критерий за изпълнение на наказанието „лишаване от свобода“. Степента на изолация се определя от обема и съдържанието на ограниченията, включени в правилата на режима, като минималната и максималната степен определят допустимия диапазон на движение и са основни показатели за наказателно-изпълнителната политика. Закрепените в ЗИНЗС и правилника за прилагането му ограничения са императивни както за администрацията, така и за осъдените, като всяко отклонение е незаконосъобразно и нарушава баланса между правата на осъдения и интересите на държавата.

Според автора сигурността в местата за лишаване от свобода обхваща три категории субекти: осъдени, затворнически персонал и други лица, намиращи се на територията на институцията, включително служители, роднини и близки на осъдените. Понятието „защита на сигурността“ не е законодателно фиксирано, но изисква ежедневно прилагане на правни, организационни, инженерни и технически мерки за защита на съоръженията, спазване на режима и реакция при извънредни ситуации. Изведена е дефиниция за пенитенциарна сигурност, която според автора представлява комплекс от организационни, управленски и оперативно-тактически дейности, които се провеждат целенасочено, повсеместно и ежедневно, като осигуряват защитеност на осъдените, персонала и други лица, както и нормалното функциониране на институцията и изпълнението на задачите на наказанието.

Защитата на сигурността включва превантивни и индивидуализирани мерки. Общопенитенциарната превенция цели отстраняване или неутрализиране на криминогенни предпоставки, които застрашават безопасността и функционирането на институцията. Индивидуалната профилактика се фокусира върху причините за извършване на престъпления, оказвайки възпитателно въздействие върху конкретни лица. Ефективността на тези мерки изисква диференциран и индивидуализиран подход, отчитащ физиологичните, психичните и социални характеристики на лишените от свобода, както и тяхната позиция в престъпната субкултура.

Режимът на изтърпяване на наказанието, включително степента на изолация, трудова и образователна дейност, социални, медицински и психиатрични мерки, определя условията за поправка и ресоциализация на осъдените. Принципите, които управляват сигурността, са законност, равенство пред закона, хуманизъм и демократизъм, като се допълват от отраслови принципи за диференцираност и индивидуализация, прогресивна система, защита на законните интереси и пропорционалност на мерките, както и организационни принципи за системност, комплексност, превес на превантивните мерки, взаимодействие с институциите и подчиняване на всички средства на целта за ресоциализация на осъдените. Законността се реализира чрез стриктно изпълнение на нормите, равенството пред закона изисква недискриминационно третиране на осъдените, хуманизмът минимизира репресията и запазва достойнството на личността, а демократизмът осигурява прозрачност и участие на обществото. Диференциацията и индивидуализацията позволяват ефективно прилагане на третиращи програми, адаптирани към личността и социалния контекст на осъдените, като прогресивната система регулира условията на изпълнение според поведението на лишения от свобода, а защитата на законните интереси гарантира правата на човека и гражданина. Системността и комплексността мобилизират ресурси от различни институции, а подчиняването на средствата на целта за ресоциализация гарантира, че наказателното въздействие е насочено към поправка и превъзпитание на осъдените, предотвратявайки нови престъпления и осигурявайки безопасността на обществото.

Във *втори* раздел „Класификацията на затворниците като принцип в сигурността“ се разглежда класификацията на затворниците като основен принцип в сигурността на местата за лишаване от свобода, при който разделянето на осъдените по

категории има за цел осигуряване на безопасността, която не винаги съвпада с легалната класификация, предвидена в правните норми. Според правило 18.8 от Европейските правила за затворите осъдените се разпределят диференцирано: осъдени за първи път се отделят от многократно изтърпявалите наказание, рецидивистите се отделят от нерцидивистите, а осъдените на доживотен затвор или доживотен затвор без замяна се разпределят отделно от останалите. Националната правна рамка също предвижда подобно разпределение, което се основава главно на наказателно-правни критерии. Наказателното изпълнение само доразвива правилата на законодателството, като определя вида на режима и типа на затворническото заведение, а класификацията и отделното настаняване, макар и сходни по смисъл, се различават по своето предназначение. Основната задача на класификацията е оптимизиране на наказателно-поправителното въздействие спрямо степента на обществена опасност на извършеното престъпление и поведението на осъдения по време на изпълнение на наказанието, докато диференцираното настаняване цели минимизиране на отрицателното влияние между лишените от свобода и осигуряване на сигурността в институцията.

Интерес от изследователска гледна точка представлява факта, че разделянето на осъдените на категории следва принципа на заплахата, която те представляват за сигурността, и съответно определя нивото на сигурност на всяко заведение според изпълняваните в него режими. Разликите се проявяват по вида и начина на настаняване – общежитие или килийно настаняване, и по свободата на придвижване и разпределението на деня. В заведения с по-ниско ниво на сигурност лишените от свобода прекарват част от деня извън помещенията, докато в заведения с висока степен на сигурност те са постоянно заключени, с изключение на престоя на открито или други законово предвидени ситуации. Изолацията като феномен включва ограничения в свободното придвижване, обусловени от архитектурно-конструктивните характеристики на помещенията, но съществуват лимитирани възможности за преодоляване на статичната сигурност. Това преодоляване може да бъде законосъобразно, например чрез законово предвидено пускане, или незаконосъобразно, което представлява нарушение на правилата за изолация и охрана.

Класификацията, категоризацията и разпределението на осъдените са взаимосвързани процеси, целящи оптимално управление и безопасност. Класификацията оценява осъдените по ниво на риск за обществото, персонала и останалите лишени от свобода, по потребности и поведение, за да се определи подходящ режим на изтърпяване на наказанието. Категоризацията формално разделя осъдените на еднородни групи според нормативно определени критерии като вид на престъплението, продължителност на присъдата и специален статут. Разпределението организира практически настаняването в заведения или отделения според класификацията, капацитета на институцията, близостта до семейството и нуждите от специфични програми, като включва първоначално настаняване и последващи премествания. В рамките на наказателното изпълнение законът използва термини като разделно, отделно и изолирано настаняване. Разделното настаняване осигурява различни зони по пол, възраст, вид престъпление и статус, отделното настаняване предоставя самостоятелни помещения за лица с висок риск или специални нужди, а изолираното настаняване представлява пълна изолация за контрол, предотвратяване на конфликти, дисциплинарни наказания и защита на сигурността.

Класификацията е свързана с принципа на индивидуализация, като включва систематичен анализ на личността на лишения от свобода чрез интервюта, психологически оценки, преглед на документация и наблюдения, за да се определят рисковете и факторите

за бъдещо насилие, бягство или самонараняване. Индивидуалната оценка подпомага планирането на присъдата и корекционния процес, като отчита социални и ситуационни фактори, които не са еднакви за всеки индивид. Добре планираните процеси на класификация, категоризация и разпределение са основополагащи за ефективното управление на пенитенциарната система, защита на човешките права и осигуряване на безопасност както за персонала, така и за осъдените и обществото. Процесът на класификация, категоризация и разпределение осигурява подходяща среда за третиране на лишените от свобода, съобразена с нивото на риск, нуждите от поправка и ресурси на затворническото заведение, като целта е да се гарантира безопасност, контрол и ефективно наказателно-поправително въздействие.

Раздел трети „Видове пенитенциарна сигурност“. Тук изследването е насочено върху предназначението на всяка пенитенциарна система и способността ѝ да удържа затворниците в изолация, предотвратявайки бягства и извършването на нови престъпления. Според автора това е основна задача на затворническата администрация, тъй като чрез нея се защитава обществото от по-нататъшни престъпни действия, укрепва се доверието на обществеността, медиите и политиците във върховенството на закона и наказателноправната система, както и се осъществява поправително въздействие и предоставяне на рехабилитационни услуги на лишените от свобода. Неизпълнението на тези задачи би довело до сериозни последици, включително посегателство върху цивилни лица и служители на правоприлагащите органи, или извършване на други тежки престъпления.

Сигурността в местата за лишаване от свобода има за цел не само предотвратяване на бягства, но и превенция, която да възпрепятства затворници с висок риск да ръководят престъпна дейност от затвора. Балансът между мерките за безопасност и задълженията за зачитане на основните човешки права може да бъде проблематичен, особено при затворници, решени да осъществят бягство или престъпление. Хуманното отношение към лишените от свобода не би следвало да възпрепятства сигурността и реда, а напротив, то е основополагащо за качествен надзор и охрана, като снижава вероятността от нарушения на вътрешния ред, провокация на безредици и повишава готовността на затворниците да уважават авторитета на персонала. Ограничаването или нарушаването на някои права може да бъде необходимо и законосъобразно, ако съществуват данни за риск от бягство или вреда за околните. Допълнителните мерки следва да отговарят на принципите на законност, необходимост и пропорционалност, като се прилагат минимално и за възможно най-кратко време.

Поддържането на баланс между мерките за сигурност изисква степенуване чрез физически средства като стени, решетки, видео-сигнализационни системи; процедурни средства чрез утвърдени правила за движение, настаняване, разрешени вещи, обиски и претърсвания; и динамична защита, която се основава на позитивно взаимодействие с лишените от свобода и ангажиране в смислени дейности за превенция на проблеми. Съотношението между предотвратяване на бягства и осигуряване на ред зависи от състоянието на помещенията, наличието на технически средства, числеността на персонала и статута на лишените от свобода. Динамичната сигурност включва активно обучение на персонала за изграждане на добри лични отношения с осъдените, разпознаване на индивидуалните им нужди и проблеми чрез конструктивен диалог. Тя позволява бързо идентифициране на тревожни признаци, предотвратяване на инциденти като опити за

бягство, насилие или незаконен трафик, и осигурява превантивна способност за общото ниво на сигурност.

Физическата сигурност включва архитектурно-конструктивния комплекс на зданията, допълнителни конструкции за защита като решетки, охранителни кули и инженерни съоръжения, и системи за контрол на достъпа, видеонаблюдение, детектори и комуникации. Минималните стандарти за физическа сигурност задават технически параметри за ограждения, осветление и системи за ранно предупреждение. Високотехнологичните методи като лицево разпознаване, термокамери и микровълнови бариери не бива да бъдат единствена гаранция за физическата безопасност, а да се комбинират минимум три различни системи за автономност и устойчивост.

Процедурите играят ключова роля в сигурността, особено при стара инфраструктура, където видимостта е ограничена. Те осигуряват координация, регулация и справедливост, стандартизират действията при екстремни ситуации, описват последователността на действията, включително за претърсвания и евакуации, и определят взаимодействието с полиция, пожарни и медицински служби. Плановете за извънредни ситуации регулират подадените сигнали за тревога, установяването на команден пункт, евакуацията, осигуряването на храна, вода и медицинска помощ, както и контрол върху входни портали и критична инфраструктура. Те се консултират със службите за реагиране и се проверяват редовно чрез реални или симулативни учения. Актуализирането на плановете и тактиките е задължително, като особено внимание се отделя на точността на контактите и местоположението на ресурсите.

Динамичната сигурност зависи от умението на персонала да общува със затворниците, да събира информация и да предотвратява усложняване на ситуации. Тя се легитимира в международните актове и се съчетава с физическата и процедурната сигурност за повишаване на ефекта от мерките за безопасност. Прекият надзор осигурява непрекъснато наблюдение, намалява риска от бягства и насилие, подобрява контрола и насърчава ресоциализацията, макар да не е подходящ за всички категории затворници. Динамичната сигурност включва индивидуализъм, взаимоотношения и активни действия, насочва енергията на затворниците към градивни дейности и създава безопасна среда чрез постоянен мониторинг и рационално използване на събраната информация.

Възможността някои компоненти на сигурността да бъдат неутрализирани налага концепцията на автора за полизонова защита, при която се изграждат няколко защитни зони, намаляващи шансовете за бягство или неоторизиран достъп. Първата зона е периферията на институцията, а всяка следваща защитава вътрешността, като шансовете за успех при опити за пробив се редуцират с увеличаване на броя и ефективността на зоните. Множеството зони се прилагат и в практиката „затвор в затвора“, където зоните с висока степен на сигурност дублират мерките в основната част, а потокът от хора и материали преминава през щателна проверка. Така физическата, процедурната и динамичната сигурност се интегрират за създаване на надеждна система за защита и ред в пенитенциарните институции.

Глава четвърта „Динамична сигурност в пенитенциарната система: информационно обезпечаване, субекти и контролни механизми“

В *раздел първи* „Придобиване на разузнавателна информация в пенитенциарната система“ се изследва събирането на разузнавателна информация като ключов компонент от дейността на всяка организация, като в правоприлагащите органи, въоръжените сили и търговските структури тя се използва за вземане на обосновани решения. В пенитенциарна среда това подпомага оценката на потенциални заплахи за безопасността,

сигурността и реда. Изоляцията на лишените от свобода не винаги ограничава тяхната престъпна активност, която може да включва ръководене на нелегален бизнес, радикализация, организиране на престъпни групи или планиране на бягства. Международната практика показва, че престъпните мрежи продължават да действат и вътре в затворите, като разширяват дейността си извън тях и се стремят да манипулират или корумпират служители за нелегални доставки. За превенция на тези рискове е необходима система за перманентно събиране на разузнавателна информация, която да обработва данни за сигурността, съобразно националното законодателство. Динамичната сигурност изисква служителите, които поддържат устойчиви контакти с лишените от свобода, да добиват и предават качествена информация на отдела за сигурност, като този процес обхваща персонал от всички нива на институцията.

Системите за събиране на разузнавателна информация в затворите използват основно наблюдение на ежедневните дейности, изграждане на специални отношения с лишени от свобода и оценка на техните навици, а напоследък се въвеждат информационни технологии и модерни софтуерни решения за анализ от квалифицирани щатни служители. Авторът разглежда в детайли международният опит по въпроса: в САЩ функционира National Prison Intelligence Network (NPIN), насочена към идентифициране на заплахите от банди и координация с правоприлагащите органи; в Русия ФСИН разполага с Главно оперативно управление и Отдел за вътрешна сигурност, насочени към превенция на престъпления и корупция; Великобритания има затворническо разузнавателно звено (PIU) с национални и регионални структури за борба с престъпността и радикализацията; във Франция SNRP анализира и обработва информация, свързана с сигурността и предотвратяването на престъпления; Германия използва координирано взаимодействие между федерални и провинциални служби за защита на конституцията и криминалната полиция; в Италия разузнавателната дейност се интегрира в националната система чрез Пенитенциарната полиция. Останалите водещи европейски системи обменят информация с националните разузнавателни служби без да поддържат самостоятелни структури.

В изследването автора споделя тезата, че разузнавателната информация се дефинира като интересна, точна, актуална и навременна хипотеза, формирана чрез целенасочено събиране, оценка, сравнение и анализ на наличните данни. Тя се превръща в оперативна информация чрез синтез и анализ, а оперативната информация се оценява и използва за разузнавателни прогнози с цел прогнозиране на бъдещи действия и минимизиране на заплахи. Анализирайки дългогодишният опит в начините на защита в изследването се възприема, че основополагащ е принципът на идентифициране на уязвимостите в институцията и превенция на рискове, като се намалява елементът „случайност“. Оперативната информация позволява идентификация на лица и групи, които могат да представляват заплахата за реда и сигурността, и се добива чрез събиране на сведения от бази данни, съдебни книжа, персонал, лишени от свобода, посетители и други легални източници. Особено внимание се отделя на използването на информатори сред затворниците, като се отчита тяхната надеждност, мотиви и рисковете за тяхната безопасност. Получената информация се фиксира, оценява и анализира, за да се превърне в оперативна информация, която подпомага вземането на решения, включително за категоризация, прекатегоризация и условно освобождаване на лишените от свобода.

Целта на събирането на оперативна информация е да се идентифицират признаци на заплахи преди тяхното настъпване чрез стратегическо и обективно планиране, като се акцентира върху динамичната сигурност. Тя позволява на персонала да държи ситуацията под контрол, да идентифицира ранни признаци на бягства, бунтове, нападения, корупция,

радикализация и други рискове за сигурността. Всички действия се извършват съобразно законовите рамки, пропорционално на заплахата и с опазване на живота, здравето и достойнството на лишените от свобода. Информацията се оценява по надеждност на източника и достоверност, като се използва за оперативни решения, включително за планиране на мерки за защита както вътре в затворите, така и извън тях, в обществото. Ефективната динамична сигурност зависи от добри работни взаимоотношения между персонала на пенитенциарните институции и полицията, както и от вътрешноведомствен и междуведомствен обмен на информация. Така събраната оперативна информация е жизненоважна за поддържане на реда, сигурността и контрола, като идентифицира заплахите на ранен етап и подпомага защитата на живота и здравето на лишените от свобода, служителите и останалите лица в институцията. С оглед горното автора предлага в едно бъдещо законодателство, **de lege ferenda** нормативно да се уреди изграждането на център за взаимодействие във всяка една от структурите. Да се предвиди възможност оторизиран служител от МВР да участва с информация в службата действаща на територията на мястото за лишаване от свобода и обратното, служител от пенитенциарното учреждение в структурата на полицията.

Раздел втори „Персоналът като субект на пенитенциарната сигурност“ разглежда персонала на пенитенциарната система като ключов субект на динамичната сигурност, която представлява процес, зависещ от качеството на служителите, състоянието и капацитета на затворническите заведения, вътрешната организация и съдържанието на пенитенциарния живот, както и отношенията между служителите и лишените от свобода. Международната практика констатира сериозен кадрови дефицит, свързан с ниската устойчивост на пенитенциарните служители и често случаен подбор, като съотношението персонал – лишени от свобода варира значително. Подборът е ключов елемент за осигуряване на професионални, хуманни и компетентни кадри, които да могат да се справят с различни категории осъдени, включително опасни и склонни към бягство. Персоналът трябва да съчетае охранителната функция с образователна и поправителна роля, изискваща висока лична мотивация и професионални умения.

Обучението на персонала е основополагащо и започва след внимателен подбор, като включва теоретическа подготовка, изграждане на уважение към етичния подход, усвояване на технически и практични умения, работа с технологични системи за безопасност, водене на документация и взаимодействие с лишените от свобода. Подчертава се, че предотвратяването на безредици е по-ефективно от справянето с тях след настъпването им и обучението следва да подготви служителите за разпознаване на ранни индикатори за конфликт и предприемане на превантивни мерки. Продължаващото професионално развитие е непрекъснат процес през цялата кариера на служителя и включва обучение във всички възрасти и рангове, както и развитие на управленски компетенции за висшия персонал.

Служителите трябва да имат ясно дефинирани принципи за допустимост на употребата на сила и да бъдат обучени за минимално, законово оправдано физическо ограничаване на насилствени лишени от свобода, при това с ясно разграничение при употребата на огнестрелно оръжие. Международната практика препоръчва служителите да имат граждански статут, като се съчетава стриктна дисциплина и йерархична организация за ефективно управление на затворите. Ръководителите на пенитенциарни институции изпълняват ролята на стратегически мениджъри на риска, отговарящи за идентифициране, анализ, оценка и контрол на потенциални заплахи, разработване на стратегии за контрол и адаптиране на мерките за сигурност в динамична среда.

Корупционната уязвимост на персонала е значим риск, като факторите включват силна групова лоялност, влияние на местоположението на институцията, постоянен контакт с осъдени лица и организационни особености като автономни групи и слаб външен надзор. Мерки за противодействие включват обучение, ротация и мобилност на персонала, дисциплинарни процедури, вътрешна сигурност и планирани и внезапни обиски. Тъй като на съвременния етап на развитие на националната законодателната рамка, тази възможности не е добре уредени се предлага в едно бъдещо развитие на ЗИНЗС и субсидиарно прилагания ЗМВР, *de lege ferenda* този въпрос да намери своето развитие.

Адекватното управление на персонала включва модулно управление и непосредствен надзор, които осигуряват ежедневен контакт между служители и лишени от свобода, подпомагат сигурността и ресоциализацията и предотвратяват вътрешни конфликти.

Функционалната неприкосновеност на персонала е свързана с правото им да изпълняват служебните си задължения в опасна среда, като същевременно носи отговорност за злоупотреби. Международната и национална правна рамка осигуряват защита на правата, безопасността и условията на труд на служителите, включително чрез Стандартните минимални правила на ООН, Международната организация на труда, Европейската конвенция за правата на човека, Европейските правила за затворите и национални закони като ЗИНЗС, ЗМВР, Конституцията на РБ и Кодекса на труда.

В обобщение, персоналет е основният елемент за постигане на динамична сигурност, където подборът, обучението, етичната устойчивост, адекватното управление и предотвратяването на корупционни практики гарантират безопасност, ред и ефективност в пенитенциарните институции, като ръководството и висшият персонал играят централна роля в стратегическото управление и формирането на култура и етика в системата.

В *трети раздел* „**Контрол върху дейностите свързани с пенитенциарната сигурност**“. Контролът върху дейностите, свързани с пенитенциарната сигурност, се разглежда от автора като ключов елемент за стабилността на затворническата система, която се изгражда върху принципите на сигурност, контрол и справедливост. Контролът представлява процес, чрез който се установява до каква степен дейностите, процедурите, стандартите и практиките в местата за лишаване от свобода са съобразени със законността и способни да гарантират безопасността и сигурността на пенитенциарните институции. Изпълнението на наказанието, като държавна дейност, се основава на принципите, закрепени в Конституцията и законите на страната, като законност, хуманизъм, демократизъм и равенство пред закона, а именно законността и контролът върху спазването ѝ гарантират единство в правната регламентация на социалните правоотношения. Спазването на законността и други общи и отраслови принципи изгражда основата на доброто управление на затворническата система, като доброто управление е основен фактор, влияещ върху сигурността в местата за лишаване от свобода. Изпълнението на влязлата в сила присъда е стадий от държавнорепресивния процес и всяко отклонение от нормалното изпълнение засяга обществените отношения, свързани с правосъдието, като оказва влияние и върху други обществени отношения, свързани с защитата на правата и интересите на гражданите. Въз основа на това се налага многоаспектен контрол върху изпълнението на наказанието, включващ държавни и обществени механизми. Международните и европейски актове задължават държавите-членки да осъществяват постоянен мониторинг върху пенитенциарните дейности, като контролът може да бъде международен, държавен и обществен, като всеки от тях има различни подвидове и механизми на осъществяване. Международният контрол се разделя на периодичен и последващ, като последващият е най-

често прилаган и се осъществява чрез становища по периодични доклади, посещения от делегации на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и Комитета на ООН против изтезанията, съобщения от чужди държави и индивидуални жалби на осъдени и задържани лица в Европейския съд по правата на човека. Държавният контрол се структурира съгласно принципа за разделение на властите и включва президентски, парламентарен, правителствен, съдебен и прокурорски надзор, както и вътрешноведомствен контрол. Президентският контрол се осъществява чрез конституционните правомощия на държавния глава и включва консултативно-арбитражни функции и института на помилването, който регулира социални несправедливости, когато другите органи не разполагат с механизми за самостоятелно коригиране на законосъобразни актове. Парламентарният контрол се упражнява чрез Народното събрание чрез законодателство, надзор върху изпълнителната власт, разглеждане на жалби и предложения от лишени от свобода, депутатски въпроси и посещения на места за лишаване от свобода. Правителственият контрол е осъществяван чрез Министерския съвет и Министерството на правосъдието, които ръководят и контролират изпълнителната власт, създават и реализират държавната политика в сферата на борбата с престъпността и контролират структурата и щатната численост на ГД ИН, включително чрез законодателна инициатива и отменяне на незаконосъобразни актове. Съдебният контрол включва надзор върху привеждането в изпълнение на присъдите, контрол по чл. 6 ЗИНЗС и производства пред съда по въпроси, свързани с наказателното изпълнение, включително режим на изтърпяване на наказания, предсрочно освобождаване, замяна на наказания и оспорване на заповеди и разпореждания по различни законови процедури. Прокурорският надзор представлява активен контрол върху спазването на законността в изпълнението на наказанията, включва установително-аналитичен и въздействащ етап, с право на проверки, достъп до документи, разговори с лишени от свобода и даване на задължителни писмени разпореждания за отстраняване на нарушения. Вътрешноведомственият контрол се осъществява йерархически от ръководителите на ведомства, включително министъра на правосъдието и ГД ИН, и обхваща всички направления на дейност, като охранително-режимно-административна, социална и възпитателна работа, медицинско обслужване, обществено-полезен труд, финанси и логистика, с методи като комплексни, тематични и конкретни проверки, проверки на персонала, организация на работа и материално-техническа база, прилагане на дисциплинарни и стимулиращи мерки. Общественият контрол се осъществява от различни субекти на гражданското общество, включително Омбудсмана на Република България, органите на местното самоуправление, обществени и религиозни организации, средствата за масова информация и отделни граждани, като той има регламентирана форма, основана на законови задължения и правомощия, и нерегламентирана форма чрез гражданска инициатива, журналистически разследвания и проучвания на неправителствени организации. Националният превантивен механизъм, осъществяван от Омбудсмана, позволява безпредизвестни посещения на места за лишаване от свобода, изискване на информация за лишените от свобода, насаме срещи със затворници и организиране на медицински прегледи, като пенитенциарната администрация е длъжна да предостави необходимата информация за изпълнение на контролните функции. Въз основа на тези механизми контролът върху пенитенциарната система е комплексен, многопластов и включва както държавни органи с властнически правомощия, така и обществени субекти, които чрез непряк натиск и сигнализация способстват за укрепване на законността, спазване на правата на човека и постигане на целите на наказанието, като осигуряват взаимодействие и координация между държавните и обществени контролни органи.

В **Заключението** се извеждат изводите от проведеното изследване, че сигурността в пенитенциарните институции представлява многопластова и динамична система, в която се преплитат правни, институционални, социални и етични измерения. Монографията предлага холистичен подход към управлението на сигурността, като идентифицира трите ключови елемента на съвременната пенитенциарна концепция – физическа, процесуална и динамична сигурност. Основният акцент е поставен върху създаването на устойчива среда, в която сигурността се постига чрез взаимодействие, превенция и управление на риска, съобразено с човешкото достойнство. Изследването поставя сигурността в контекста на международните стандарти за правата на човека, включително Европейските правила за затворите и Принципите на ООН за защита на лишените от свобода, като подчертава, че сигурността не е само защита на обществото, но и гаранция за справедливо третиране на лишените от свобода без насилие и дискриминация.

Понятието „сигурност“ се разглежда както в отрицателен смисъл – като превенция срещу рискове и бягства, така и в положителен – като възможност за изграждане на среда, която насърчава промяна в поведението, ресоциализация и подготовка за завръщане в обществото. Балансът между контрол и права, наказание и възпитание, институционална стабилност и човешко достойнство е възможен само в такава среда. Изводите подчертават необходимостта от структурирана, но гъвкава система за сигурност, при която националната пенитенциарна администрация определя минимални стандарти, а местното ръководство разполага с оперативна автономия за адаптация към специфичните условия на институцията, затворената популация и наличния персонал.

Особено внимание се отделя на човешкия фактор, като се изтъква, че устойчивите политики не могат да се изградят само върху материално-технически и нормативни основи, а изискват култура на сигурност, в която всеки служител е обучен, подкрепен и мотивиран да допринася за поддържането на реда. Според автора персоналет играе ключова роля не само в процедурната и физическата сигурност, но и в динамичната, като осигурява ранно идентифициране и овладяване на конфликти чрез изграждане на доверие и уважение между затворници и служители. Това е възможно само при прозрачност, отчетност и подкрепа на управленско ниво.

Защитена е авторовата теза за значението на междуинституционално и междуотраслово сътрудничество, като сигурността се разглежда като функция не само на вътрешното управление, но и на свързаността с полицейската и съдебната система, психично-здравните услуги, социалните органи и гражданското общество. Интегрираният подход гарантира съвместимост между усилията за сигурност и тези за ресоциализация, минимизирайки риска от повторно престъпление. Изследването предоставя аналитична рамка за бъдещи емпирични и сравнителни изследвания, като подчертава необходимостта от стратегическо мислене и иновативни решения, адаптирани към новите рискове, социални трансформации и технологични промени, които обединяват ефективността на институцията с принципите на правовата държава.

В **Библиографията** са включени всички използвани източници при написването на труда.

В монографията са спазени изискванията за коректно **цитиране**.

III. Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"

Йордан Йорданов. *Трудът на лишените от свобода*. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, 2022. с. 256. ISBN 978-954-715-725-5 [COBISS] 53947400 : Книга на база на дисертационен труд // рец. от: Ралица Янкова Илкова Петкова, Борис Владимиров Велчев

Същността на изследването бе разгледано в раздел първи на настоящото резюме

IV. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

1. Йорданов, Й. *Наказателно изпълнение и административно правораздаване – проблеми и предизвикателства*. 15 години административно правораздаване в България - проблеми и перспективи = 15 Years of Administrative Justice in Bulgaria - Problems and Perspectives: сборник с доклади от национална кръгла маса 15 юни 2022 г.. Варна: Наука и икономика, 2022. с. 195-207. ISBN 978-954-21-1122-1 [COBISS] 55765000 : Доклад от конференция //

В разработката се изследват някои проблеми възникнали при промяната на подсъдността и включването в обхвата на административните съдилища решаването на въпроси от наказателното изпълнение, след промените в ЗИНЗС от 2017 год. Акцент в изложението са проблемите свързани с концептуалната постройка на наказателнорепресивната политика на държавата и новите законодателни решения.

Авторът е извел правни изводи, сред които най-важният е, че няма основание да се прави разлика в съда, който трябва да притежава правомощието да разглежда и решава въпросите свързани със промяната на режима в по-тежък или по лек, още по-малка в степента на изолацията. Съдът, който решава въпросите за наказанието при постановяване на присъдата въз основа на преценка на всички данни, относно формата на вината и степента на обществената опасност на деянието и дееца, трябва да се признае за най-компетентен да решава и въпросите, свързани с индивидуализацията на наказателно-изпълнителното въздействие в хода на неговото изпълнение, за да се осъществи и гарантира последователността в провеждането на наказателната репресия въобще.

2. Йорданов, Й. *Понятие за напускане пределите на мястото за лишаване от свобода*. e-JOURNAL VFU. бр. 18. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, 2022. с. 556-567. ISSN 1313-7514 [COBISS] 69602568 : Статия в списания и поредици //

Изследвани са някои проблеми възникващи с терминологичната трактовка на въпроси свързани с напускане пределите на мястото за изолация. Акцент в изложението са дефинитивните и процесуалните проблеми свързани с обективните и субективни фактори определящи правомерността на фактическото преодоляване на изолацията в стадия на наказателното изпълнение.

Прави се най-общ преглед на действащата законодателната уредба, касаеща възможността за правнорегламентирано напускане пределите на панитенциарните

заведения. Поддържа се теза, че „отклонението“ в неговия собствен смисъл на думата не може да бъде отнесено безусловно към състава на чл. 297 НК без предварителна преценка при всеки конкретен случай, т.е. без изследване на субективната страна и намеренията на дееца. Ако лишения от свобода се озове извън сферата на изолация, без намерение и съзнание по този начин да осуети или преустанови процеса по изпълнение на наложеното му от съда наказание ще е налице по-скоро отговорност по ЗИНЗС, отколкото такава по НК.

Авторът представя своето виждане, че двете хипотези са доста различни по своя генезис и заслужават самостоятелно разглеждане в едно бъдещо наказателно законодателство.

3. *Йорданов, Й. Средства за поддържане на сигурността в местата за лишаване от свобода. ЗНАНИЕ, наука, иновации, технологии: сборник доклади от научна конференция. . Велико Търново: Институт за знание, наука и иновации, 2025. с. 1677-1685. ISSN 2815-3472 (print) ; 2815-3480 (CD/DVD) [COBISS] 53848840 : Доклад от конференция //*

Авторът представя някои свои виждания чрез приложения интердисциплинарен подход и обобщаване на редица изследванията в областта на пенитенциарната психология и криминологията, чрез които се потвърждава, че липсата на заетост със смислени дейности на лишените от свобода оказва съществено влияние върху тяхното поведение, психическо състояние и дисциплина. В условия на бездействие се наблюдава засилване на негативни психологически явления, включително агресия и депресивни състояния, които представляват предизвикателство както за затворническия персонал, така и за самите осъдени.

Защитава се тезата, че за да е налице институционална стабилност, е необходимо осигуряването на цел комплекс от мерки – надзор и охрана, режим, труд, обучение и здравна грижа в местата за лишаване от свобода. Всички те в своята съвкупност, водят до превенция на нарушенията на вътрешния ред, намаляване на риска от престъпления в пенитенциарните заведения и смекчаване на неблагоприятните последици от лишаването от свобода.

24.03.2026 г.

Изготвил:.....
гл. ас. д-р Йордан Йорданов

